

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 - 5067

DİNLEME/İZLEME KAZANIMLARI AÇISINDAN ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARI

SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF LISTENING/WATCHING GAINS

Kemalettin DENİZ*

*Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Bölümü, kdeniz@gazi.edu.tr

Rasim TARAKCI**

**MEB, Öğretmen

Efecan KARAGÖL***

*** Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkçe Öğretimi
Uygulama ve Araştırma Merkezi, Zonguldak

Gönderilme Tarihi: 06.12.2018

Kabul Tarihi : 19.03.2019

Özet: Türkçe eğitiminin beceri alanlarından biri de dinleme/izlemedir. Dinleme/izleme, ilk kullanılan beceri olması bakımından diğer dil becerilerinden (konuşma, okuma, yazma) farklıdır. Bu becerinin geliştirilmesi için 2018’de hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda da çeşitli kazanımlara yer verilmiştir. Bu araştırmanın amacı, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı’na göre Millî Eğitim Bakanlığıca hazırlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarını dinleme/izleme

kazanımlarına yer verme durumu açısından değerlendirmektedir. Nitel bir durum çalışması olarak planlanan araştırmada içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada hem kitapların kendi içinde hem de kitaplar arasında dinleme/izleme kazanımlarının düzenli bir biçimde kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kitap yazarları, kazanımları en az 1 kere kullandıktan sonra kazanımların dağılımında bir sistem gözetmemektedir. Ayrıca incelenen kitaplar; özetleme, konu belirleme, başlık önerme, sözlü olmayan mesajları saptama, örtülü anlam ve tutarlılığı sorgulama bakımlarından dinleme kazanımları dâhilinde yeterli değildir. Bilinmeyen kelimelerin anlamını tahmin etme, soruları cevaplama ve dinleme stratejilerini uygulama bakımlarından diğer kazanımlara göre yeterlidir. Araştırmacının bulgu ve sonuçlarından hareketle kitap yazarlarına birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dinleme, Kazanım, Türkçe Ders Kitabı, Beceri, Türkçe Dersi Öğretim Programı.

Abstract: One of the skill areas of Turkish education is listening/watching. Listening/monitoring differs from other language skills (speaking, reading, writing) in that it is the first skill used. The achievements in the 2018 Turkish Language Teaching Program have been included for the acquisition and development of listening/monitoring skills. The purpose of this research is to examine the 5th, 6th, 7th and 8th grade textbooks prepared by the Ministry of National Education according to the 2018 Turkish Language Teaching Program in terms of listening achievements. Document analysis method was used in the research. The content analysis technique was used to collect the data. The research has reached the conclusion that both the books themselves and the books have not been used regularly to gain audiences. Book authors do not take a system in the distribution of gains once they have used the gains at least once. Based on the findings and results of the research, some suggestions were presented to the book authors.

Keywords: Listening, Achievement, Turkish Course Book, Skill, Turkish Course Teaching Program.

---

1. Giriş

Türkçe eğitimi, dört temel dil becerisi ekseninde gerçekleştirilir. Dinleme/izleme ve okuma, anlamaya; konuşma ve yazma ise anlatmaya yönelik becerilerdir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitapları, Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (2018) göre hazırlanmıştır. Söz konusu kitaplar dinleme/izleme kazanımları açısından incelenmemiştir. Hem program hazırlayıcılara hem de ders kitabı yazarlarına geri bildirim sağlamak için ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kazanımların durumunu tespit etmek önemlidir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (program), öğrencilere bilgi, beceri, davranış, değerler ve birtakım yetkinlikler kazandırmayı hedefler. Programda dört temel dil becerisinin kazandırılmasında tek bir öğretme yaklaşımından ziyade farklı öğretme yaklaşımlarının dengeli bir biçimde kullanılması önerilmektedir (MEB, 2018: 8). Farklı öğretme

yaklaşımları kullanılmasının temel amacı, öğrencilere dil gelişimleriyle ilgili gerekli becerileri kazandırmaktır.

Beceri, insanın yatkınlık ve öğrenimine bağlı olarak bir işi başarma ve amaca uygun olarak sonuçlandırma yetisidir (Onan, 2013, s. 36). Programda dört temel dil becerisine yer verilmiştir: dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma. Bu beceriler, programdaki kazanımların rehberliğinde hazırlanan etkinlikler yardımıyla öğrencide kalıcı hâle getirilir. Türkçe ders kitapları, öğrencide dil becerileri oluşturulması adına en çok kullanılan materyaldir.

Öğrencinin dil becerilerini geliştirmede hâlen en temel kaynak ders kitabıdır. Ders kitabı bir dersin içeriğine yönelik devlet veya özel yayınevleri kanalıyla hazırlanmış, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından kabul edilmiş materyaldir. Türkçe ders kitapları, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanabildiği gibi özel yayınevleri tarafından da hazırlanabilmektedir. Bu kitaplar “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (yönetmelik)” dikkate alınarak oluşturulur. Yönetmeliğe göre ders kitaplarının hazırlanmasında yazarların dikkat etmesi gereken birçok kriter vardır. Yönetmelikte ders kitaplarının niteliklerinden birinin kazanımlar olduğu şöyle ifade edilmiştir: “Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar” (MEB, 2012).

Kazanım, ilgili dersin öğretim programında yer alan ve öğrencinin o dersle ilgili gerçekleştirmesi gereken becerileri ifade eden yargılardır. Programda dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma kazanımları sınıflar düzeyinde tematik yaklaşımla belirlenmiştir. Kazanım cümlelerinin her biri bir kod sistemiyle ifade edilmiştir. Örneğin “T.5.1.2.” şeklinde kodlanan bir kazanımda “T”, Türkçeyi; “5”, sınıf düzeyini; “1”, öğrenme alanı olarak dinleme/izlemeyi, “2”, kazanım numarasını ifade etmektedir. Ayrıca programdaki bazı kazanım kodları sınıf düzeylerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin 7. sınıfta yer alan “T.7.1.13” kodlu kazanım “Dinleme stratejilerini uygular.” iken aynı kazanım 8. sınıf düzeyinde “T. 8.1.14” koduyla ifade edilmiştir. Aşağıdaki tabloda dinleme/izleme kazanımlarının sınıflara göre kodları gösterilmiştir:

Tablo 1. Dinleme/İzleme Kazanımlarının Sınıf Düzeylerine Göre Kodları

No.	Dinleme/İzleme Kazanımları	Kazanım Kodları			
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1.	Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.	T.5.1.1.	T.6.1.1.	T.7.1.1.	T.8.1.1
2.	Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.	T.5.1.2.	T.6.1.2.	T.7.1.2.	T.8.1.2.
3.	Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	T.5.1.5.	T.6.1.3.	T.7.1.3.	T.8.1.3.

4.	Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	T.5.1.6.	T.6.1.4.	T.7.1.4.	T.8.1.4.
5.	Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu tespit eder.	T.5.1.3.	T.6.1.5.	T.7.1.5.	T.8.1.5.
6.	Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	T.5.1.4.	T.6.1.6.	T.7.1.6.	T.8.1.6.
7.	Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.	T.5.1.7.	T.6.1.7.	T.7.1.7.	T.8.1.7.
8.	Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.	T.5.1.8.	T.6.1.8.	T.7.1.8.	T.8.1.8.
9.	Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.	-	-	T.7.1.10	T.8.1.9.
10.	Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.	T.5.1.10	T.6.1.10	T.7.1.12	-
11.	Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.	T.5.1.11.	T.6.1.11.	T.7.1.11.	T.8.1.10.
12.	Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.	-	-	-	T.8.1.11.
13.	Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder.	-	-	T.7.1.9.	T.8.1.12
14.	Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.	T.5.1.9.	T.6.1.9.	T.7.1.14	T.8.1.13
15.	Dinleme stratejilerini uygular.	T.5.1.12.	T.6.1.12.	T.7.1.13.	T.8.1.14.

Tablo 1’de 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14 ve 15 numaralı dinleme kazanım kodlarının sınıflara göre değiştiği görülmektedir. Ayrıca dinleme/izleme becerisine yönelik ortaokul sınıf düzeylerine göre çeşitli kazanımlara yer verildiği anlaşılmaktadır. 5. ve 6. sınıf düzeylerinde on ikişer, 7. ve 8. sınıf düzeylerinde on dörder kazanıma yer verilmiştir. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 14 ve 15 numaralı kazanımlar bütün sınıf düzeylerinde vardır. Ancak 9, 10, 12 ve 13 numaralı kazanımlar bütün sınıf düzeylerinde yer almamaktadır.

Dinleme/izleme becerisi, ilk kazanılan dil becerisi olması bakımından diğer becerilerden farklılık göstermektedir. Şengül (2019, s. 25)’e göre dinleme, “Bireyin çevresinde dikkat ederek seçtiği sözlü mesajları ön bilgilerini kullanarak yeniden oluşturma ve yapılandırmasıdır.” Doğan (2013, s. 5)’ın belirttiği üzere dinleme/izleme becerisine ilişkin literatürde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlarda dinlemenin “anlama” yönüne vurgu yapılmıştır. Dinlemede genellikle amaç anlama olsa da bazen

-müzik dinlemek gibi- zevk amaçlı dinlemeler de söz konusudur. Hangi amaçla dinleme yapılırsa yapılsın dinleme eğitiminin nihai hedefi öğrencileri etkili bir dinleyici hâline getirmektedir. Güneş (2007, s. 75)'in belirttiği üzere etkili bir dinleyicinin özellikleri şunlardır:

- Dinleme amacını ve yöntemini belirler.
- Ön bilgilerini harekete geçirir.
- Dinlediklerini ön bilgilerinin ışığında inceler.
- Konuşmacının aktardığı bilgilerle ön bilgileri arasında bağlar kurar.
- Bir olay ile düşünce arasındaki farkı belirler.
- Ana ve yardımcı düşünceleri belirler.
- Konuşmacının amacını belirler.
- Propaganda, abartı ve ön yargıları belirler.
- Dinlediklerinden yararlanarak zihinsel yapısını düzenler ve geliştirir.
- Konuşmayı, konuşmanın içeriğini değerlendirir.

“Dinleme”, “kazanım” ve “Türkçe Dersi” anahtar kelimeleriyle “YÖK Tez Tarama”, “DergiPark” ve ULAKBİM SBVT’de yapılan taramada Türkçe Dersi Programı’na (2018) göre hazırlanan ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan ders kitaplarına ilişkin herhangi bir araştırma tespit edilmemiştir. Bu araştırmanın amacı, dinleme/izleme kazanımlarına yer verme durumu açısından ortaokul Türkçe ders kitaplarını incelemektir. Bu amaca yönelik ayrıntılı bilgiye ulaşabilmek için aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir:

1. “Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın dinleme/izleme kazanımları açısından durumu nedir?
2. “Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın dinleme/izleme kazanımları açısından durumu nedir?
3. “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2)”nın dinleme/izleme kazanımları açısından durumu nedir?
4. “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın dinleme/izleme kazanımları açısından durumu nedir?

Araştırma, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dinleme/izleme kazanımlarının durumuna ilişkin literatüre katkı sağladığı için önemlidir. Çalışma, MEB tarafından yayımlanan kitaplarla sınırlandırılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel bir durum çalışması olarak planlanmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım, 1999, s. 10). Durum çalışmaları ise nicel veya nitel yaklaşımla yapılabilir. Her iki yaklaşımda da amaç belirli bir duruma ilişkin sonuçlar ortaya koymaktır. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 77). Bu

araştırmada ortaokul Türkçe ders kitapları dinleme/izleme becerisi kazanımları açısından değerlendirildiği için araştırma durum çalışması olarak desenlenmiştir.

2.2. İnceleme Nesnesi

Araştırmanın inceleme nesnesini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren kullanılmak üzere MEB tarafından yayımlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. MEB, 7. sınıflar için iki farklı ders kitabı yayımlamıştır. Araştırmada bu ders kitapları “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1)” ve “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (2)” olarak ifade edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırma, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı’na göre Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarını dinleme/izleme kazanımlarına yer verme açısından incelemeyi amaçladığından araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’in (2008) belirttiği gibi “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (s. 187).

Araştırmanın verileri içerik analizi tekniğiyle elde edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, metinden elde edilen verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 227). Türkçe Dersi Programı’nda (2018) belirtilen dinleme/izleme becerisi kazanımlarından hareketle verilere ulaşıldığı için araştırmada tümdengimsel içerik analizi yapılmıştır. Tümdengimsel içerik analizi, tümevarımsal içerik analizinin aksine verilerin mevcut çerçevelere göre analizine dayanır (Patton, 2014, s. 453). Ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları bölümleri, metinlerin başında yer alan okuma yönergeleri, metinler, metinlere yönelik hazırlanmış etkinlikler, gelecek derse hazırlık çalışmaları, tema sonu değerlendirme soruları dinleme/izleme kazanımlarını karşılama açısından incelenmiştir. Belirtilen bölümlerde işlenen dinleme/izleme kazanımları inceleme esnasında tespit edilmiş ve listelenmiştir. Ardından bu kazanımların frekansları çıkarılmış ve her kazanımın kitapta kaç defa ele alındığı belirlenmiştir. Daha sonra söz konusu frekanslar her kitap için ayrı ayrı tablo hâline getirilerek sunulmuştur.

3. Bulgular

Araştırmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda birtakım verilere ulaşılmıştır. Bu verilere aşağıda yer verilmiştir:

3.1. “Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın Dinleme/İzleme Kazanımları Açısından Durumu

Tablo 2. Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Dinleme/İzleme Kazanımları

Dinleme/İzleme	
Kazanımlar	f
T.5.1.1.	2

T.5.1.2.	6
T.5.1.3.	3
T.5.1.4.	2
T.5.1.5.	1
T.5.1.6.	10
T.5.1.7.	1
T.5.1.8.	1
T.5.1.9.	1
T.5.1.10.	1
T.5.1.11.	3
T.5.1.12.	8

“Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda “T.5.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı 2, “T.5.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 6, “T.5.1.3. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.” kazanımı 3, “T.5.1.4. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.” kazanımı 2, “T.5.1.5. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımı 1, “T.5.1.6. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.” kazanımı 10, “T.5.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.” kazanımı 1, “T.5.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı 1, “T.5.1.9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımı 1, “T.5.1.10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımı 1, “T.5.1.11. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.” kazanımı 3, “T.5.1.12. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımı 8 kez kullanılmıştır.

3.2. “Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın Dinleme/İzleme Kazanımları Açısından Durumu

Tablo 3. Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”ndaki Dinleme/İzleme Kazanımları

Dinleme	
Kazanımlar	6. Sınıf
T.6.1.1.	4
T.6.1.2.	8
T.6.1.3.	1
T.6.1.4.	7
T.6.1.5.	1
T.6.1.6.	3
T.6.1.7.	1
T.6.1.8.	2
T.6.1.9.	1
T.6.1.10.	1

T.6.1.11.	2
T.6.1.12.	7

“Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda “T.6.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı 4, “T.6.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 8, “T.6.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımı 1, “T.6.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.” kazanımı 7, “T.6.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.” kazanımı 1, “T.6.1.6. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.” kazanımı 3, “T.6.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.” kazanımı 1, “T.6.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı 2, “T.6.1.9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımı 1, “T.6.1.10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımı 1, “T.6.1.11. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili görüşlerini bildirir.” kazanımı 2, “T.6.1.12. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımı 7 kez kullanılmıştır.

3.3. “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2)”nın Dinleme/İzleme Kazanımları Açısından Durumu

Tablo 4. “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2)”ndaki Dinleme/İzleme Kazanımları

Kazanımlar	Dinleme	
	7. Sınıf (1)	7. Sınıf (2)
T.7.1.1.	1	2
T.7.1.2.	5	8
T.7.1.3.	2	2
T.7.1.4.	7	8
T.7.1.5.	5	3
T.7.1.6.	4	2
T.7.1.7.	3	2
T.7.1.8.	1	2
T.7.1.9.	2	2
T.7.1.10.	1	3
T.7.1.11.	3	1
T.7.1.12.	4	3
T.7.1.13.	8	8
T.7.1.14.	1	1

“Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1)”nda “T.7.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı 1, “T.7.1.2.

Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 5, “T.7.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımı 2, “T.7.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik soruları cevaplar.” kazanımı 7, “T.7.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.” kazanımı 5, “T.7.1.6. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.” kazanımı 4, “T.7.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.” kazanımı 3, “T.7.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı 1, “T.7.1.9. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşüncesi geliştirme yollarını tespit eder.” kazanımı 2, “T.7.1.10. Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.” kazanımı 1, “T.7.1.11. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.” kazanımı 3, “T.7.1.12. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımı 4, “T.7.1.13. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımı 8, “T.7.1.14. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımı 1 kez kullanılmıştır.

“Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (2)”nda “T.7.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı 2, “T.7.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 8, “T.7.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımı 2, “T.7.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik soruları cevaplar.” kazanımı 8, “T.7.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.” kazanımı 3, “T.7.1.6. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.” kazanımı 2, “T.7.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.” kazanımı 2, “T.7.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı 2, “T.7.1.9. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşüncesi geliştirme yollarını tespit eder.” kazanımı 2, “T.7.1.10. Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.” kazanımı 3, “T.7.1.11. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.” kazanımı 1, “T.7.1.12. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımı 3, “T.7.1.13. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımı 8, “T.7.1.14. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımı 1 kez kullanılmıştır.

3.4. “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nın Dinleme/İzleme Kazanımları Açısından Durumu

Tablo 5. “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”ndaki Dinleme/İzleme Kazanımları

Dinleme	
Kazanımlar	8. Sınıf
T.8.1.1.	3
T.8.1.2.	9
T.8.1.3.	3
T.8.1.4.	10
T.8.1.5.	3
T.8.1.6.	4
T.8.1.7.	2
T.8.1.8.	1

T.8.1.9.	2
T.8.1.10.	3
T.8.1.11.	1
T.8.1.12.	1
T.8.1.13.	1
T.8.1.14.	9

“Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda “T.8.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı 3, “T.8.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 9, “T.8.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” 3, “T.8.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.” kazanımı 10, “T.8.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu tespit eder.” kazanımı 3, “T.8.1.6. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.” kazanımı 4, “T.8.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.” kazanımı 2, “T.8.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı 1, “T.8.1.9. Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.” kazanımı 2, “T.8.1.10. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili görüşlerini bildirir.” kazanımı 3, “T.8.1.11. Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.” kazanımı 1, “T.8.1.12. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşüncesi geliştirme yollarını tespit eder.” kazanımı 1, “T.8.1.13. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımı 1, “T.8.1.14. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımı 9 kez kullanılmıştır.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

“T.5.1.5. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.”, “T.5.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.”, “T.5.1.9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” ve “T.5.1.10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımları birer kez kullanıldığı için “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı” bu kazanımlar açısından yeterli değildir. Bu durum öğrencilerin özetleme, canlandırma, sözlü olmayan mesajları kavrama, örtülü anlamı bulma ve tutarlılığı sorgulama bakımlarından gerekli becerilere sahip olamayacağı yorumunu haklı çıkarmaktadır.

“5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda bazı dinleme kazanımlarının 6, 8 ve 10 kez kullanıldığı saptanmıştır. 1, 2 ve 3 kez kullanılan kazanımların da olması dinleme kazanımlarının “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda bir düzen ve sistem dâhilinde işlenmediği sonucunu ortaya koymaktadır.

“Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda bazı kazanımlar 1 kez bazıları da 7-8 kez yer almıştır. “Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı” dinleme kazanımları açısından düzenli bir dağılım göstermemektedir. “T.6.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.”, “T.6.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.”, “T.6.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.”, “T.6.1.9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” ve “T.6.1.10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.” kazanımları birer kez ele alınmıştır. “T.6.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap

verir.” ve “T.6.1.12. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımları yedişer kez, “T.6.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.” kazanımı 8 kez işlenmiştir. “Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”; dinleme becerisi dâhilinde özetleme, konu belirleme, başlık önerme, sözlü olmayan mesajları saptama, örtülü anlam ve tutarlılığı sorgulama bakımlarından yetersizdir. Bilinmeyen kelimelerin anlamını tahmin etme, soruları cevaplama ve dinleme stratejilerini uygulama bakımlarından diğer kazanımlara göre yeterlidir.

“Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2)”nda “T.7.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.”, “T.7.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.”, “T.7.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.”, “T.7.1.9. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder.”, “T.7.1.10. Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.”, “T.7.1.11. Dinledikleri/izledikleri ilgili görüşlerini bildirir.”, “T.7.1.14. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımları diğer kazanımlara göre az kullanılmıştır. Her iki kitapta “T.7.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.”, “T.7.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik soruları cevaplar.” ve “T.7.1.13. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımları diğer kazanımlara göre daha çok işlenmiştir. Bu kitaplar dinleme becerisi dâhilinde tahminde bulunma, özetleme, canlandırma, düşünceyi geliştirme yollarını tespit etme, tutarlılığı sorgulama ve sözlü olmayan mesajları kavrama bakımlarından yeterli değildir. 5. ve 6. sınıf kitaplarında olduğu gibi bilinmeyen kelimelerin anlamını tahmin etme, soruları cevaplama ve dinleme stratejilerini uygulama bakımlarından 7. sınıf kitapları diğer kazanımlara kıyasla yeterlidir.

“Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1)” ve “Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (2)” hem kendi içinde hem de birbiriyle kazanım sayısı bakımından tutarsızdır. Bazı kazanımlar birer kez işlenmişken bazı kazanımlara 7 veya 8 kez kitaplarda yer verilmiştir. Ayrıca bir kitapta 1 kez ele alınan kazanım diğer kitapta 3 kez kullanılmıştır.

“Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda “T.8.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.”, “T.8.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.”, “T.8.1.11. Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.”, “T.8.1.12. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder.” ve “T.8.1.13. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.” kazanımları birer kez kullanılmıştır. “T.8.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.”, “T.8.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.” ve “T.8.1.14. Dinleme stratejilerini uygular.” kazanımları diğer kazanımlara göre daha çok ele alınmıştır. “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı”nda dinleme kazanımları dâhilinde “özetleme, canlandırma, değerlendirme, düşünceyi geliştirme yollarını tespit etme ve sözlü olmayan mesajları kavrama” becerilerine yönelik etkinlikler yetersizdir. Bilinmeyen kelimelerin anlamını tahmin etme, sorulara cevap verme, dinleme stratejilerini uygulama bakımlarından diğer kazanımlara göre yeterlidir.

“Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı” 5, 6 ve 7. sınıf kitaplarında olduğu gibi kazanım sayıları açısından tutarlı değildir. Kazanımların kullanılma sıklığı 1’den 10’a kadar geniş bir aralıkta seyretmektedir.

İncelenen kitaplar; özetleme, konu belirleme, başlık önerme, sözlü olmayan mesajları saptama, örtülü anlam ve tutarlılığı sorgulama bakımlarından dinleme kazanımları dâhilinde yeterli değildir. Bilinmeyen kelimelerin anlamını tahmin etme, soruları cevaplama ve dinleme stratejilerini uygulama bakımlarından diğer kazanımlara göre yeterlidir.

Literatürde 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programına göre hazırlanan ders kitaplarını dinleme/izleme kazanımları açısından ele alan herhangi bir araştırma yoktur. Ancak Kemiksiz (2017), Türkçe Öğretimi Programı'na (2006) göre hazırlanan Türkçe çalışma kitaplarındaki etkinliklerde okuduğu/dinlediği metni anlama ve çözümleme etkinliklerinin kazanımlarla örtüşme durumunu incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre okuduğu/dinlediği metni anlama ve çözümleme kazanımlarının diğer okuma/dinleme kazanımlarına oranla etkinliklerde daha fazla kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Kemiksiz'in (2017) tespitiyle bu çalışmada soruları cevaplamaya ilişkin kazanımın sıklıkla tercih edilmesi bulgusu örtüşmektedir. Eser (2017), Türkçe öğretmen adaylarının metinlerde konu bulmada zorlandıklarını tespit etmiştir. Eser (2017)'in tespiti, konu bulmadaki problemleri ve bu işin önemini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Bu çalışmada incelenen ders kitaplarının dinleme kazanımları dâhilinde konu belirleme açısından yetersiz olması olumsuz bir durumdur. Çünkü öğretmen adayları hem öğrencilik yıllarında hem de alanlarıyla ilgili aldıkları eğitimlerde konu belirlemeyle ilgili kronik bir problem yaşamaktadır.

Özetleme becerisi, 5. sınıftan itibaren kazanım olarak öğrencilerin karşısına çıkmaktadır. Daha önceki sınıf düzeylerinde özetlemeyle ilgili kazanım veya açıklama yoktur. Fidan ve Gerçek (2017, s. 305), özetlemenin üstbilişsel bir süreç olduğunu ancak tekrar ve alıştırmalarla pekiştirildiğini, bu sebeple özetlemeye yeni programın öngördüğü gibi 5. sınıftan değil, 1. sınıftan itibaren yer vermenin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Eyüp, Stebler ve Yurt (2013) araştırmasında Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanma bakımından yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Literatürde hem öğrencilerin hem de öğretmen adaylarının özetleme becerilerine ilişkin görüş ve tespitler, bu becerinin önemini ve becerinin kazandırılmasında problemler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple özetlemenin ortaokul Türkçe ders kitaplarında dinleme becerisi dâhilinde yeterli düzeyde ele alınmayışı önemli bir eksikliklerdir.

Araştırmanın genel sonucu, incelenen kitapların hem kendi içinde hem de birbirleriyle kazanım sayıları bakımından uyum göstermediğini ortaya koymuştur. Bu sonuç, kitap yazarlarının bir sistem gözetmeden kitap hazırlığı yaptıklarını düşündürmektedir. Ayrıca yönetmelikte kazanımların kullanımına ilişkin alt sayı belirtme yoluna gidilmemesi, bu uyumsuzluğun sebebi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra bazı kazanımların metin ve etkinliklerde işlenme açısından uygun olmaması da bir diğer sebep olarak ifade edilebilir. Karadağ (2012), Türkçe Öğretim Programı'na (2005) ilişkin yaptığı araştırmasında dinleme ve okuma öğrenme alanlarına yönelik bazı kazanımların çok genel bazılarının çok detaylı olduğunu ve bazı kazanımların da ölçülüp değerlendirilebilir olmadığını belirlemiştir. Karadağ (2012)'in tespiti, Türkçe Programı'nda (2018) bazı dinleme kazanımlarının metin ve etkinliklerde işlenme

açısından uygun olmaması yorumunu doğrulamaktadır. Öte yandan Ayrancı ve Durmuş (2018) araştırmasında Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (2017) göre yazılan "5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı"nın hem 2017 hem de 2018 yıllarında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygun şekilde hazırlandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrancı ve Durmuş (2018), kazanımlara ilişkin sıklık belirtmemiştir. Yine de araştırmacıların bulgusuyla bu çalışmada ulaşılan bulgular birbiriyle çelişmemektedir. Ancak yönetmelikte her kazanımın en az kaç defa kullanılacağına ilişkin bir sınır ortaya konulmaması, bir kere işlenen kazanımların olmasına yol açmıştır. Bir kere işlenen kazanımın beceri öğrenimini kalıcı hâle getirmesi, öğrenme ilkeleri açısından mümkün görünmemektedir. Bu yorumu destekler nitelikte Melanlıoğlu (2013) araştırmasında öğretmenlerin kılavuz kitapta yer verilen dinleme metin ve etkinliklerinin beceriyi geliştirmede yetersiz kaldığı görüşünde olduğu, bu eğitime ayrı bir zaman ayıramadıkları sonucuna ulaşmıştır. Göçer (2008), Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (2005) göre yazılan kitapların etkinlik içi ve tema sonu ölçme değerlendirme bölümlerinde konuşma ve dinleme becerilerine yönelik soru ve uygulamaların yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacıların ulaştığı sonuçlar, dinleme/izleme becerilerinin uygulama aşamasında diğer becerilere göre ihmal edildiğini göstermektedir. Zaten ihmal edilmekte olan dinleme/izlemenin işlenmesi zor olan kazanımlara sahip olması, metin ve etkinliklerde kazanımların dengeli bir biçimde dağıtılmaması, bu becerinin daha da önemsizleşmesine neden olmaktadır.

Araştırmada ulaşılan bulgu ve sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

- Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki dinleme/izleme becerisi kazanımları metin ve etkinliklerde kullanılabilirlik açısından güncellenmelidir. Bu sebeple ders kitabı yazarları program hazırlayıcılara düzenli bir biçimde geri bildirim vermelidir.
- Dinleme/izleme kazanımları kitap içinde dengeli bir biçimde kullanılmalıdır. Kazanımların kullanım sıklıklarında büyük farklılıklar olmamalıdır.
- Dinleme/izleme kazanımları kitaplar arasında farklılık göstermemelidir.
- Yönetmelik, kazanımların kitaplarda kullanım sıklığı açısından alt sınır ifade edecek biçimde güncellenmelidir.

Kaynakça

- Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ. ve Uysal, A. (2018). *7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı (1)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ayrancı, B. B. ve Durmuş, G. (2018). 2017 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan dinleme/izleme etkinliklerine eleştirel bir bakış. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 6(2), s. 192-216.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2018). *6. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğan, Y. (2013). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Eser, E. (2017). Türkçe öğretmen adaylarının farklı metin türlerinde konu ve ana fikri belirleme yeterlilikleri. *Turkish Studies*, 12(4), s. 181-192.
- Eyüp, B., Stebler, Z. M. ve Yurt, U. S. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), s. 22-30.
- Fidan, D. ve Gerçek, Ş. (2017). 2017 Türkçe Öğretim Programında ve ortaokul Türkçe 5. sınıf ders kitabında özetleme becerisi. O. N. Akfırat, D. F. Staub ve G. Yavaş (Ed.), *Current debates in education* içinde (s. 293-310). Londra: IJOPEC Publication.
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), s. 197-210.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Haykır, A. H., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakcı, R. ve Üstün, E. (2018). *5. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2012). Anlama becerileri açısından Türkçe dersi öğretim programı (6, 7, 8. Sınıflar)'na eleştirel bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1), s. 97-110.
- Kemiksiz, Ö. (2017). Türkçe çalışma kitaplarındaki etkinliklerin okuduğu/dinlediği metni anlama ve çözümlenme kazanımlarıyla örtüşme düzeyi. *International Journal of Language Academy*, 5(2), s. 285-302.
- Kır, T., Kırmızı, E. ve Yağız, S. (2018). *7. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı (2)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- MEB ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği.* (2012). 02.06.2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm> sayfasından erişilmiştir.
- MEB Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar).* (2018). 02.06.2018 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=222> sayfasından erişilmiştir.
- Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokuldaki dinleme eğitiminin niteliğine ilişkin fenomografik bir araştırma. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 1(1), s. 34-44.
- Mete, G., Karaaslan M., Kaya, Y., Ozan, Ş. ve Özdemir, D. (2018). *8. sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Patton, Q., M. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.) Ankara: Pegem.
- Şengül, K. (2019). Dinleme eğitiminin temel kavramları. Ü. Şen (Ed.), *Dil eğitiminin temel kavramları* (ss. 23-42). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, s. 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.